

С. В. Коношенко, Державний вищий навчальний заклад „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ)

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З СІМ’ЄЮ

Коношенко С. В.

Загальні засади роботи соціального педагога з сім’єю

У статті розкрито мету, завдання, напрями та види соціально-педагогічної роботи з сім’єю, виділено її особливості, визначено функції та ролі соціального педагога, а також запропоновано шляхи оптимізації цієї сфери його діяльності.

Ключові слова: сім’я, проблеми, сімейна взаємодія, зміст, особливості, соціально-педагогічна робота.

Коношенко С. В.

Общие основы работы социального педагога с семьёй

В статье раскрыты цель, задания, направления и виды социально-педагогической работы, выделены её особенности, определены функции и роли социального педагога, предложены пути оптимизации этой сферы его деятельности.

Ключевые слова: семья, проблемы, семейное взаимодействие, содержание, особенности, социально-педагогическая работа.

Суспільно-політичні умови, у яких функціонує сучасна сім’я, характеризуються зміною соціально-економічних відносин у суспільстві, загостренням цілого комплексу протиріч у сфері життєдіяльності сім’ї. Відомо, що саме сім’я найбільш повно відтворює економічні, політичні, духовні особливості сучасного суспільства. Вона чутливо реагує на всі структурні й функціональні зміни, що відбуваються в ньому, і певним чином сама впливає на суспільство. З розвитком суспільства відбуваються зміни структури сім’ї та взаємовідносин між окремими її членами, зменшення стабільності, послаблення традиційної ролі батька, що певним чином змінюють взаємини між батьками та дітьми у родинах. Значні перетворення відбуваються також у системі чоловічих та жіночих соціальних ролей у сім’ї стосовно виховання дітей. Залучення жінок

до суспільно-виробничої сфери, що спостерігається протягом останніх десятиліть, підвищує їх авторитет у родині і водночас зменшує можливість спілкування з дітьми, їх виховання. Складні матеріальні умови існування більшої частини українських сімей примушують жінок до праці не стільки з необхідності власного самоствердження та професійної кар'єри, скільки через необхідність матеріальної підтримки власної сім'ї [1, с. 6 – 9].

Ставлення держави до проблем сім'ї визначено в Конституції України, в якій зазначається, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48). Конституцією України закріплюються і гарантуються соціальні права сім'ї, її права та обов'язки, обов'язки держави щодо неї.

Протягом останніх років профілактиці і розв'язанню сімейних негараздів значну увагу приділяють вітчизняні ті зарубіжні науковці. Зокрема, у роботах З. Зайцевої, І. Зверевої, І. Козубовської, В. Постоного, А. Капської, І. Трубавіної, О. Холостової та інших вітчизняних і зарубіжних вчених розглядаються найрізноманітніші аспекти функціонування сім'ї, її розвитку чи занепаду. Проте, малодослідженими сьогодні залишаються можливості застосування сучасних технологій, форм та методів роботи соціального педагога з сім'єю, перспективи перетворення сім'ї з неблагополучної в благополучну та ін.

Метою нашої роботи є дослідження змісту соціально-педагогічної роботи з сім'єю та виявлення шляхів її оптимізації.

Як відомо, сучасна сім'я покликана бути своєрідним психологічним укриттям для людини. Вона забезпечує економічну, соціальну, психологічну та фізичну безпеку і захищеність своїм членам. Сьогодні багато сімей потребують допомоги та підтримки для того, щоб повноцінно реалізовувати передбачені суспільством функції.

Опираючись на результати наукового пошуку [2; 3; 5; 6] та практичний досвід, вважаємо за можливе розділити проблеми сучасної сім'ї на кілька груп:

– соціально-економічні проблеми, що пов'язані з рівнем життя сім'ї та її бюджетом;

– соціально-побутові проблеми, до яких відносимо проблеми забезпечення сім'ї житлом, належними умовами проживання тощо;

– соціально-психологічні проблеми, пов'язані зі знайомством, вибором шлюбного партнера і далі – шлюбно-сімейною адаптацією, узгодженням сімейних і внутрішньо сімейних ролей, особистісною автономією і самоствердженням в сім'ї. Крім того, до них відносяться і проблеми подружньої сумісності, сімейних конфліктів, згуртованості сім'ї як малої групи, насильства в сім'ї;

– проблеми стабільності сучасної сім'ї, які складають стан і динаміка сімейних розлучень, їх соціально-типологічні і регіональні аспекти, причини розлучень, цінності подружжя, задоволеність шлюбом як фактор стабільності сімейного союзу, її соціально-психологічна характеристика;

– проблеми сімейного виховання, які включають: стан сімейного виховання, батьківські ролі, становище дитини в сім'ї, умови ефективності та прорахунки сімейного виховання;

– проблеми сімей групи ризику, а саме: втрата сімейних зв'язків; зростання кількості дітей, які залишилися без піклування батьків, постійного місця проживання, засобів до існування.

Запобігання та ліквідація зазначених негативних явищ у родині можливі при організації системної цілеспрямованої соціально-педагогічної роботи на основі моделі, що передбачає певну послідовність дій по відношенню до сім'ї та їх грамотне виконання, оскільки будь-яка система, що перебуває в стані хронічного відхилення, ризикує поступово зламатися і тоді застосування додаткових ресурсів з метою надання сім'ї допомоги не дає очікуваного результату.

Вважаємо, що соціально-педагогічна робота з сім'єю повинна бути спрямована на вирішення повсякденних сімейних проблем, зміцнення і розвиток позитивних сімейних відносин, відновлення внутрішніх ресурсів, стабілізацію досягнутих позитивних результатів, досягнення соціально-економічної стабільності та орієнтації на реалізацію соціалізуючого потенціалу.

Виходячи із результатів численних досліджень (О. Безпалько, А. Капська, С. Пальчевський) стверджуємо, що соціально-педагогічна робота з сім'ями повинна базуватися на таких основних принципах соціально-педагогічної діяльності: законності та прав людини; державного підходу до завдань, які реалізуються в соціально-педагогічній діяльності; диференційованості та індивідуалізації; педагогізації соціально-педагогічної діяльності; зв'язку змісту соціально-педагогічної роботи з умовами життєдіяльності сім'ї; соціокультурної спрямованості діяльності; наукової обґрунтованості та цілеспрямованості; універсальності; соціального реагування; родиноцентризму; опори на власні ресурси сім'ї; конфіденційності; толерантності; системності; об'єктивності; компетентності кадрів; максимізації.

Спираючись на праці І. Звереві, А. Капської, І. Трубавіної, залежно від специфіки сімей, особливостей їхньої життєдіяльності, зайнятості виявлено такі основні напрями соціально-педагогічної роботи, як: соціальна адаптація, соціальна діагностика, соціальна профілактика, соціальна корекція, соціальна реабілітація, соціальна допомога, соціальний захист, соціальне забезпечення, надання соціальних послуг, соціальний патронаж, соціальне посередництво, підготовка до цивільного життя та організація культурно-дозвілєвої діяльності [4; 5; 6].

Виходячи зазначених напрямів роботи, соціальний педагог покликаний виконувати в сім'ї наступні функції: діагностичну (вивчення особливостей сім'ї, виявлення її потенціалу); охоронно-захисну (правова підтримка сім'ї, забезпечення її соціальних гарантій, створення умов для реалізації її прав і свобод); організаційно-комунікативну (організація спілкування, ініціювання спільної діяльності, спільного дозвілля, творчості); соціально-психолого-педагогічну (психолого-педагогічна освіта членів сім'ї, надання невідкладної психологічної допомоги, профілактична підтримка і патронаж); прогностичну (моделювання ситуацій і розробка певних програм адресної допомоги); координаційну (встановлення і підтримання об'єднання зусиль департаментів допомоги сім'ї та дитинству, соціальної допомоги населенню, відповідних

відділів органів внутрішніх справ, соціальних педагогів освітніх установ, реабілітаційних центрів і служб) [2, с. 59 – 61].

За змістом діяльність соціального педагога з сім'єю поділяємо на такі види: освітня (інформування, допомога у навчанні та вихованні); виховна (формування у батьків педагогічної культури); психологічна (підтримка, корекція та реабілітація) та посередницька (організація, координація, інформування) діяльність.

У процесі освітньої діяльності соціальний педагог усі свої дії спрямовує на запобігання проблем, пов'язаних з навчанням і вихованням дітей та формуванням педагогічної культури батьків. Типовими помилками батьків у вихованні дітей є: недостатня уява про завдання і методи виховання; відсутність єдиних вимог у вихованні; сліпа любов до дитини; надмірна строгість, вимогливість; передовіра навчання і виховання дітей органам освіти; сварки або конфлікти у сім'ї; відсутність педагогічного такту; застосування насильства стосовно дітей [3, с. 45]. Освітня діяльність соціального педагога полягає також у навчанні батьків з питань: педагогічної і соціально-психологічної готовності до виховання майбутніх або вже існуючих дітей; ролі батьків у формуванні у дітей адекватної поведінки по відношенню до різних категорій населення; значення особистого прикладу і авторитету батьків у вихованні дітей; атрибутів ролі матері і батька; відносини між дітьми; взаємовідносин різних поколінь у сім'ї; врахування вікових та статевих особливостей у вихованні; психологічних і педагогічних проблем виховання «важких дітей»; сутність самовиховання і його організація; заохочення і покарання у вихованні; найбільш поширені помилки у вихованні; виховання дітей з відхиленнями у розвитку; організації режиму праці, навчання і відпочинку; фізичного, морального, естетичного та статевого виховання дітей у сім'ї; трудового виховання; підготовки дітей дошкільного віку до занять у школі; основ спілкування у дитячому та підлітковому віці; причин та наслідків дитячої девіантності [6, с.78]. Основними методами освітньої діяльності

соціального педагога, на наш погляд, є: формування умінь та навичок через вправи, рольові ігри, тренінги, лекції та бесіди.

Виховна діяльність соціального педагога сприяє формуванню у батьків готовності до виховання дітей, а також до організації нормального співіснування або співжиття. Основний метод виховної діяльності соціального педагога – створення виховуючих ситуацій [5, с. 44]. Психологічна діяльність соціального педагога полягає у створенні сприятливого мікроклімату в сім'ї та допомозі сім'ї в період кризи. При цьому, залежно від ситуації, використовується комплекс педагогічних і психологічних методів [2, с. 36]. Посередницька діяльність передбачає використання найрізноманітніших організаційних методів які сприяють існуванню та розвитку сім'ї.

Виходячи із зазначених видів діяльності, вважаємо, що соціальний педагог може виконувати в сім'ї наступні ролі: порадника (інформує сім'ю про можливості налагодження взаємодії між об'єктами діяльності; розповідає про розвиток дитини та дає поради стосовно її виховання та навчання); консультанта (консультує з питань сімейного законодавства, міжособистісних стосунків, інформує про наявність методів виховання, корисних даній сім'ї); захисника (захищає права членів сім'ї у випадку, коли доводиться зустрічатися з деградацією і окремої особи, і всієї сім'ї).

Таким чином, доходимо висновку, що проблеми, які характерні для сучасної сім'ї, обумовлюють необхідність надання їй своєчасної допомоги з боку держави та суспільства. Соціальний педагог при цьому покликаний сприяти налагодженню нормальної життєдіяльності сім'ї, шляхом надання соціальних послуг, здійснення соціальної допомоги та забезпечення, а у разі необхідності – соціального захисту. Ці заходи можуть мати інформаційний, консультативний характер, оскільки метою їх є здійснення психолого-педагогічної, правової, соціально-медичної та матеріальної підтримки сім'ї.

Поряд з цим, ми розуміємо, що у перспективі кожна сім'я, яка потрапила у складні життєві обставини і скористалася допомогою соціального працівника повинна перерости із пасивного об'єкта соціальної роботи (споживача

соціальних послуг) у активного суб'єкта, який здатний самостійно запобігати виникненню можливих проблем чи долати проблеми, що назріли.

Література

1. **Зайцева З. Г.** Неблагополучна сім'я та її вплив на формування особистості дитини / З. Г. Зайцева // Соціальна підтримка молоді сім'ї. – К. : Адемпрес, 1991. – 182 с.
2. **Козубовська І. В.** Роль соціально-психологічної служби в роботі з сім'єю / Козубовська І. В., Керецман В. Ю., Товканець Г. В. – Ужгород, 1996. – 299 с.
3. **Постовий В. Г.** Сучасна сім'я і її педагогіка / В. Г. Постовий. – К. : Освіта, 1994. – 64 с.
4. **Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах : [метод. посіб.] / І. Д. Зверева та ін.** – К. : Держсоцслужба, 2006. – 104 с.
5. **Трубавіна І. М.** Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія та методика : [монографія] / Ірина Миколаївна Трубавіна. – Харків : «Нове слово», 2007. – 395 с.
6. **Холостова Е. И.** Социальная работа с семьей : [учебное пособие] / Холостова Е. И. – М. : Изд.-торговая корпорация „Дашков и Ко”, 2006. – 212 с.

Konochenko S. V.

The general principles of the social-pedagogical work of the family

The article revealed the purpose, tasks, directions and types of social-pedagogical work, highlights its features, functions and roles are defined social pedagogue, suggest ways to optimize this sphere of activity.

Key words: family problems, marital interaction, content, features, social-pedagogical work.

Відомості про автора

Коношенко Сергій Володимирович – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Державного вищого

навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ). Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблеми соціальної дезадаптації підлітків та шляхів попередження і подолання цього явища.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2012 р.

Прийнято до друку 21.12. 2012 р.